



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ  
ЕВРОПЕЙСКИ СТРУКТУРНИ И  
ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ



ПРОГРАМА ЗА  
РАЗВИТИЕ НА  
СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ



# ПЪТЕВОДИТЕЛ "Мост на културното наследство"



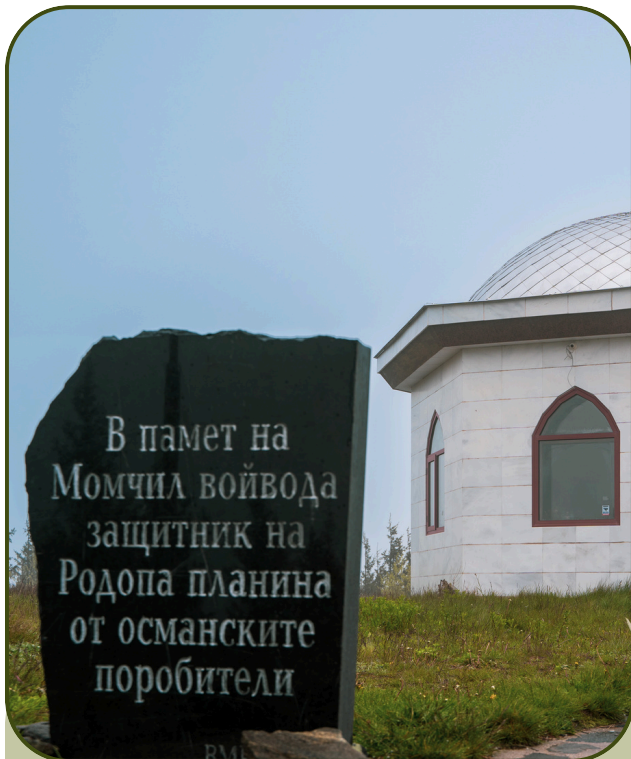
изготвен по проект на МИГ ПРЕСПА- Общини Баните, Лъки и Чепеларе и МИГ Ардино-Джебел с  
№: BG06RDNP001-19.607-0011 и Административен договор №: РД50- 268/30.11.2023 г.





# Община Баните

## Врџх Свобода



Плочата в памет на Момчил войвода. Има данни, че на вр. Свобода се намира тракийско светилище. По пътя към върха има построени над 20 чешми от местни жители и фамилии

Врџх Свобода е наистина впечатляващо място, съчетаващо удивителни природни гледки и богата история. С височина от 1915 метра, той предлага великолепни панорами, които привлекат любители на планинските разходки и фотографията. Легендите за Момчил войвода и Енихан баба добавят допълнителен чар и мистерия към района.

Интерес обаче представлява не само природата, но и легендите, които правят мястото едно от най-интересните в областта.

Според преданията на върха се намират гробът на Момчил войвода — защитник на родопчаните от османските поробители, както и гробът на Енихан баба, който е смятан за турски военачалник, но и алиански светец, ислямски проповедник и лечител.



# Община Баните

## Връх Свобода

Местните смятат, че това място притежава лечебни свойства. Затова много хора оставят части от дрехите си, шалове и различни вещи, завързани за дърветата, с надеждата да получат изцеление. Тази практика обяснява и защо не се премахват, въпреки че нарушават естествения изглед. На върха може да се види плоча в памет на Момчил войвода и тюрбето на Енихан баба. Някои се изкачват, за да почетат защитника на Родопите, а други – ислямския проповедник.

Съществуват сведения, че на връх Свобода се намира тракийско светилище, датирано от XI до VII век пр. Хр., което се счита за най-голямото посвещение на Дионисий. Съществува мнение, че именно на това място е построено тюрбето на Енихан баба, което е довело до много спорове, но независимо от това, нищо не е променено от момента на построяването му до днешния ден.

Впечатляваща гледка от  
връх Свобода



# Община Баните

## Храм "Успение Богородично"



Снимка на каменния храм  
от пътя в с. Баните



Цялостна снимка на  
каменната църква

Храмът в село Баните е архитектурен и строителен паметник на културата. Тя е възстановена през 1935 г. с помощта на цялото местно население и съдържа около 150 икони, повечето от които изобразяват Света Богородица. Установено е, че храмът е построен върху стари римски основи, а при разкопките са открити църковни утвари.

През 1994 г. църквата е осветена от Пловдивския митрополит и функционира и до днес.

През историята си храмът е горял три пъти и е възстановяван отново. Интересна особеност е четириъгълната камбанария, чиято форма вероятно е избрана, за да не се натрапва на погледа християнският храм и да остане незабележим сред каменната прегръдка на планината.

Каменната църква построена през 30-те години е възстановена от събрани средства от дарители. Храмът се предполага, че е построен върху римски основи. По време на комунизма църквата не е функционирала като храм. Възстановяван е няколко пъти по различно време.

# Община Баните Музейна сбирка в читалище Зора-1927

В СЕЛО ДАВИДКОВО



Мъжка и женска народна носия,  
изложени в музейната сбирка

Етнографската музейна сбирка в село Давидково се намира в местното Народно читалище "Зора". Тук са изложени стотици експонати от 19-ти и началото на 20-ти век.

Музеят съхранява покъщнината и поминъка на предците на давидковци – уреди, инструменти, народни носии, съдове и всичко необходимо за един дом.



Експозиция – приспособление  
за влачене на вълна

Някои от посетителите на селото за първи път виждат дарък – приспособление за влачене на вълна, ръшница – домашна мелница, стан, бурило за биене на мляко за производство на масло, а също и пъстрите родопски пътеки и халища, в които са вплетени цветовете на природата.

# Община Баните

Музейна сбирка в читалище

Зора-1927

В СЕЛО ДАВИДКОВО



Изложени са голямо разнообразие от автентични килими и черги изтъкани по тази технология

Читалището предлага традиционни женски и мъжки носии, характерни за Родопите и региона. То привлича голям интерес с автентичното и уникално фолклорно и етнографско наследство, не само от българските, но и от чуждестранните туристи.

Музейната сбирка в читалището вдъхновява посетителите си, като запазва традициите и историята на района, обединявайки хората и съхранявайки духовността, патриотизма, културата и обичаите.



Богато и цветно разнообразие на изтъкани вълнени покривала, черги и килими. Този вид техника впечатлява голям брой туристи.

# Община Баните

## Загражденска екопътека и Римски мост

В СЕЛО ЗАГРАЖДЕН



Указателната табела- ориентир до екопътеката

Има множество дървени мостове и водопади, като най-големите са двата водопада Чистилището и Козарника. Следват отвесите на скалите над Добрин вир и серията от водопади, след което ще починете в беседката в местността Козарника, но не се увличайте с яденето, защото пред Вас е „Чистилището“ – тесен скален процеп, през който легендата разправя, че минават само праведните!

Ако искате да избягате от натовареното ежедневие и да се свържете с природата, направете преход по Загражденската екопътека, който със сигурност ще ви презареди! Ще се насладите на впечатляващи гледки, до които се стига през множество дървени мостчета над Загражденската река, водопади, горски пътеки и беседки за отдих, обградени от чист въздух и красивата природа на Родопите. Пригответе се за сериозен, но приятен туристически маршрут.

Трасето на екопътеката е кръгово, като началната и крайна точка е село Загражден. Когато видите местоположението на селото, ще разберете защо носи това име – то е обърнато към слънцето и е обгърнато в зеленина от планинските хълмове.

Екопътеката започва с дървени мостове



# Община Баните

## Римска баня

В СЕЛО БАНИТЕ

Римската баня в центъра на село Баните свидетелства за своето съществуване през периода на римското владичество, благодарение на римския строеж на каптажа в банята, значителната циркулация на римски монети в региона и десетките монети, намерени при строителството на днешната баня. Предстои реставрацията на банята, след което ще бъде отворена за посещения.



Кадри от останките от римската баня. Банята отдавна не функционира и достъпът до нея е ограничен.



Минералната вода в община Баните е хипертермална (43), леко алкална (pH 7.2), с дебит 6–7л./сек. По минерализация водата в община Баните е сравнявана със световно известния Чешки курорт Карлови вари. Съдържа азот, хидрокарбонати, сулфатни, натриеви и флуорни съединения. Като се изхожда от специфичността на минералната вода в курорта, се лекуват редица заболявания, като: заболявания на опорно двигателния апарат, заболявания на периферната нервна система, заболявания на стомашно чревния тракт и др.



# Община Лъки

## Манастирски комплекс

### Кръстова гора



Кръстова гора е едно от най-големите християнски средища в България, тъй като се смята, че там е заровено парченце от Христовия кръст

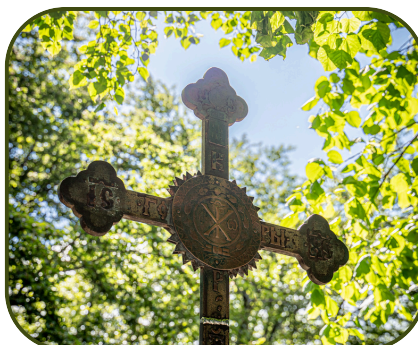


Параклисът "Св Троица" в западното възвишение на Кръстов връх е построен през 1956 г. от няколко майстори и с помощта на вярващите от село Борово

Кръстова гора е едно от най-значимите християнски места в България. Намира се в Средните Родопи, на 60 км от Пловдив, 40 км от Асеновград и само 6 км от село Борово, на височина 1545 метра. Тази магнетична локация привлича хиляди поклонници всяка година, благодарение на преданието, че тук е заровена частица от Христовия кръст. Много легенди свързват мястото с чудеса и изцеления, свързани с Христовия кръст.

В началото на комплекса от параклиси се намира църквата „Покров на Пресвета Богородица“, завършена през 1995 г. От нея води алея до върха на малък хълм, където са разположени параклиси, посветени на 12-те апостола.

На същия връх, където сега се намира манастирският комплекс, някога е съществувал стар манастир, разрушен преди векове. За това свидетелстват останките от зидове, обработените камъни, основите на старата църква, камъните с отпечатъци от свещи и намерените в земята кръстове от бигор.



# Община Лъки

## Църквата "Св. Троица" в с. Югово, община Лъки

Църквата "Св. Троица" в с. Югово е построена през 1842 година от майстор Митю Киряков от Чепеларе. Представява трикорабна едноапсидна псевдобазилика с външна галерия пред западната стена. От изток е изградена каменна камбанария, увенчана луковичен купол. В интериора и са запазени ценни стенописи, рисувани около началото на 70-те години на 19-ти век от Асеновградския зограф Димитър Щерев.



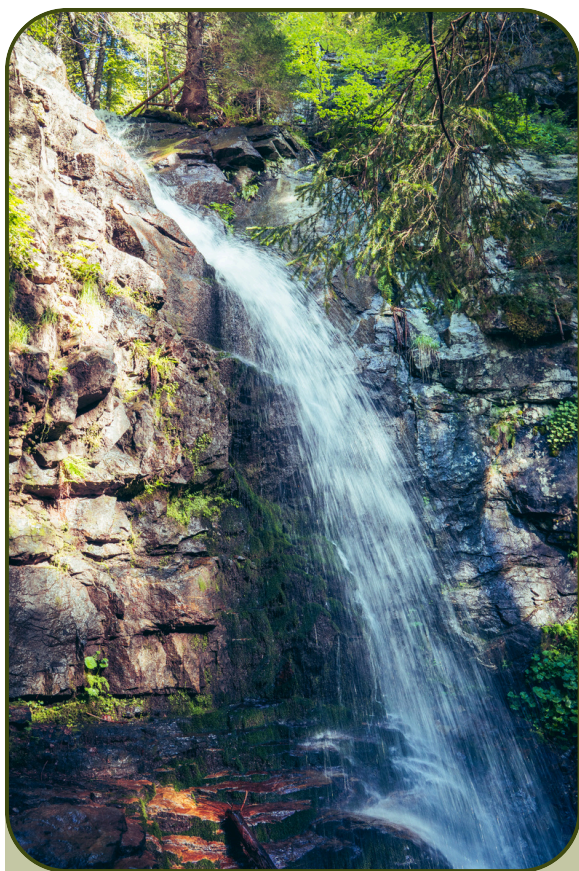
Иконостасът на църквата е таблен, с резбована венчилка и рисувани двери, като включва ценни икони от 1846 и 1851 година. През 80-те години църквата е била обект на проучване от Н. Клисаров, но не е била декларирана до този момент. По-късно, по искане на Община Лъки, се извършва процедура за нейното деклариране в Националния институт за културни паметници (НИКП), и тя е обявена за забележителност с културно, историческо и архитектурно значение за село Югово. Местността "Боже име" се намира на 1450 м надморска височина в землището на село Югово. То е почитано като свещено от дълбока древност. Според археологическите разкопки на върха е имало тракийско светилище, а по-късно и раннохристиянска църква, която вече е разрушена.

# Община Лъки

## Екопътека "Св. Дух" – с. Манастир



Дървеното мостче от  
приказната екопътека



Красива гледка от водопада  
"Св. Дух"

Екопътека "Св. Дух" се намира в землището на село Манастир и е с обща дължина около 4 км. След като излезете от селото, в средата на вековна гора, ще откриете черния път за местността "Хайдушки поляни". Там, в гората, се намира красива дървена беседка с маса и пейки, както и указателна табела за маршрута.

От този момент пътеката започва да се спуска в хладното дере. Тя минава през "поляната с гъбата" и следвайки маркировката, се отклонява наляво, където ще видите параклиса "Св. Дух".

В района има още три места с маси и по две пейки, идеални за отдих. След почивката, пътеката продължава с красиво оформени дървени стъпала, завои и още стъпала, покрай ромолещо поточе. Накрая ще срещнете очарователно дървено мостче, а ако погледнете нагоре, ще видите водопада "Св. Дух".

Водопадът е с пад от 15 метра и гледката му е наистина великолепна!

# Община Лъки

## Екопътека Кръстова гора-село Белица



Екопътека "с. Белица - Кръстова" се намира в община Лъки, област Пловдив, южно от Асеновград. Дължината на екомаршрута е около 12 км и свързва село Белица с билото над манастирския комплекс "Кръстова гора". В близост до маршрута има множество забележителности, които си заслужава да посетите.

Някои от тях, които не бива да пропускате, включват природните забележителности "Скален мост" над река Белишка и водопад "Гюмбюртията" по р. Белишка. В района се намира и връх "Караджов камък", който е служил като светилище през ранната желязна епоха и късната античност.

Картината е напълно завършена, когато достигнете крайната точка на пътеката - Сливдолското падало. Можете да намерите подробна информация за водопада и пътеката в нашата статия за екопътека и водопад "Сливдолско падало".

# Община Лъки

## Атрактивна къща - гр. Лъки



Интериор от атрактивната къща  
"Природа и наследство"

Атрактивната къща "Природа и наследство" е музей, в който можете да се запознаете с предмети от родопското минало, както и с уникални кристали, открити в региона. Намира се на около десет минути от централната част на града и събира под един покрив историята и бита на родопчаните. Експонатите са събрани от местните жители и са подредени в етнографска сбирка.



Привлекателна и автентична  
архитектура на къщата

Къщата е отворена за посетители всеки ден от неделя до петък сутрин от 8:00 до 12:00 и следобед от 13:00 до 17:00, а в събота – сутрин от 9:00 до 13:00.

Всеки посетител има възможността да влезе в тъкачния стан и да усети какво е било да тъкат родопчанките, за да облекат семейството си, да редят красиви гоблени и да тъкат фино бяло платно за мъжки и женски ризи. Там можете да видите и традиционните инструменти, с които се е орала земята, събирало се е сено и как дюлгерите са си изкарвали хляба.



Старинни битови  
предмети от миналото

В отделна стая е представено богатството на Родопа планина, включващо кристали, дарени от миньори, които са работили в рудодобива – основен поминък за много години.



# Община Чепеларе

## Екопътека Воденицата



Туристическа пътека „Старата воденица“ край Чепеларе разкрива живописни гледки и вековна история сред прохладната Родопска планина. Пътеката посрещна първите си туристи през лятото на 2022 г. Ако пътувате от Пловдив, маршрутът Ви ще започне в началото на Чепеларе, на моста преди фабриката за ски, при старите рибарници и ресторант „Рибката“.

Табелите ще ви преведат през „Пътя на водата“ при вековната воденица до Римски мост по поречието на река Чепеларска, което отнема 1 ч. и 20 мин. в посока (3,6 км).

Новата пътека всъщност е добре забравена стара, понеже по поречието на река Чепеларска е кипял живот. Доказателство за това са двете мелници и Римският мост!



При по-запазената вековна мелница с автентичния си интериор и архитектура са снимани няколко емблематични български филми с историческа стойност: „Време разделно“, „Капитан Петко войвода“ и „Записки по българските въстания“. Приятна е за разходка с ниска степен на трудност и е подходяща за деца – укрепена и облагородена, до толкова, че да бъде усетена нейната вековна история и красота.

# Община Чепеларе

## Пещерно обиталище "Чая"



Археологическите проучвания на пещерното жилище "Чая" показват, че мястото е обитавано още през Каменно медната епоха – V–VI хилядолетие преди Христа. Има поставена туристическа маркировка по пътеката към обекта. Всеки от посетителите може да влезе и получи повече информация. Преходът до там е един час. Началото е противоположната страна на разклона за писта „Мечи чал“, посока Пловдив – Пампорово, от лявата страна на главния път.

Пещерата е регистрирана за пръв път 1995 година. При системни палеонтологични изследвания в района на Чепеларе, проведени от Музея на родопския карст, съвместно с Регионален исторически музей, гр. Пловдив през 2021 - 2024 г., подпомагани финансово от Община Чепеларе, в пещерата бяха открити керамични фрагменти от глинени съдове.

Поставена е метална решетка пред входа на пещерно обиталище „Чая“, а самата пещера е осветена. Намерените артефакти по време на археологическите разкопки от 2022 са изложени в Музея на родопския карст в самостоятелна витрина, а тези от 2023 участваха в изложба „Българска археология“ в Националния археологически музей гр. София от 14 февруари до 14 юни 2024 г.

През 2024 по време на разкопките е открита рядка находка - зъб от пещерен лъв. Огромен хищник, достигащ до 4,5 метра и 350-400 кг. Появил се на земята преди около 370 000 години.

След определянето и датирането на фрагментите стана ясно, че пещерата е обитавана в периода на бронзовата и желязна епохи (III - II хил. пр. Хр.), което я прави едно от най-ранните пещерни обиталища в Родопите, като за територията на община Чепеларе е най-ранното и единствено открито за сега такова.

# Община Чепеларе

## СУ "Васил Дечев" - сграда на гимназията



През 1832 г. в село Чепеларе започва образователната дейност в малкото и почти непознато тогава селище в Средните Родопи. През 1896 г. младият кмет Васил Дечев, на едва 28 години, вдъхновява съселяните си да построят нова и просторна училищна сграда. За само една година, до есента на същата година, постройката е завършена и готова да приюти учениците си. В Чепеларе, според данните на кметството, тогава живеят само 1706 души, а новото училище днес продължава да впечатлява с мащабите и красотата си.



На 16 ноември 1944 г. в Държавен вестник, брой 254, е публикуван указ на Министерския съвет за преобразуване на редица непълни реални училища в пълни гимназии. Чепеларската непълна селска гимназия заема второ място в този списък.

СОУ „Васил Дечев“ е една от най-старите културни и образователни институции в Средните Родопи. В продължение на повече от столетие то обучава и възпитава поколения, които съчетават достойните традиции с модерния подход, създавайки образовани и културни личности, отговарящи на високите изисквания на съвременния свят.

# Община Чепеларе

## Музейна сбирка на ските и ски спорта в Чепеларе



Сбирката разказва както историята на развитието на този спорт, така и историята на ските в Чепеларе. Музейният фонд от над 700 различна експоната (купи и медали от спечелени състезания по ски и биатлон, снимки, документи и др.) показва развитието на зимните спортове и ските в региона и спортната история на различни големи личности, допринесли за развитието на ски-спорта, и на града като ски център и зимен курорт. Посетителите ще научат много интересни факти, свързани с някои от най-успешните български спортисти в зимните спортове – Екатерина Дафовска, Шинка Куцинова, Кръстана Стоева, Евангелина Пешинска, Митко Хаджиев, Борислав Киряков, Радослав Янков, Димитър Герджиков и много други.

Експонирани са над 200 купи и медали, 300 флагчета, 100 чифта ски и др. Сред тях има ски от началото на миналия век, правени на ръка, до съвременни пособия за ски спорт още от възникването на спортно дружество „Рожен, което има над 100 годишна история.

Музейната сбирка разказва за богатата история на ските и ски спорта в региона.

От 1998 г. красивото родопско градче се гордее с Екатерина Дафовска – донесла на България първия и единствен до сега златен медал от зимна олимпиада. Победата е в най-дългата индивидуална дисциплина в биатлона - 15 км с 4 стрелби.

Тази олимпийска титла е причината в сградата на читалището да се открие, в същата 1998 г., Музейна сбирка на ските и на ски спорта по инициатива на Димитър Райчев - учител и общественик, създател на Музея на родопския карст в Чепеларе. Като учредители и първи дарители на музея се включват ибивши, и настоящи скиори, Фабриката за ски в града, и Община Чепеларе.

Чепеларе е родно място на Олимпийската шампионка по биатлон от Нагано'98 – Екатерина Дафовска и сноубордистът Радослав Янков, за които в експозицията има посветени кътове.

Разполага с близо 1000 изложени музейни експоната – ски, медали, купи, флагчета, ски-обувки, плакети на легендарни скиори.

# Община Чепеларе

## Музеят на родопския карст



В музея може да се види част от долна челюст на леопард, която е най-старата кост от такова животно, намерена в цяла Европа. В музея има и останки от носорози, които преди хиляди години са населявали територията на съвременна България.



Скелет на пещерна мечка

На 28.05.1980г. в резултат на почти трийсет години проучване на пещерите в Родопите, от спелеоклуб „Студенец“ под ръководството на учителя Димитър Райчев, в гр. Чепеларе отваря врати Музей на родопския карст. В него натрупаните от тези проучвания голямо количество находки намират своя дом.

Експозицията включва пет теми, които разкриват тайните на науката за пещерите - Спелеологията.

В първата тема „Геология“ музеят показва, че Родопите са най-старата суша на Балканите, минералното богатство на планината и най-интересния експонат в тази тема - Рубина.

В тема „Петрография“ посетителите се запознават с науката, която изучава скалите, механизма за тяхното образуване и тяхната естествена украса.

„Биоспелеологията“ е темата, която представя съвременните обитатели на пещерите, гръбначни и безгръбначни, като особено внимание е отделено на еблематичното семейство на Прилепите.

„Палеонтология“ е науката за отдавна изчезналите животни, като в тази тема е и най-атрактивния експонат на музея - цял скелет на Пещерна мечка.

Последната тема показва присъствието на човека в пещерите - „Пещерна археология“. Един от най-интересните експонати в темата е бронзова брадвичка, която е едва шестата намерена на територията на Родопите.

В музея се съхраняват повече от 4000 образци от живата и нежива природа на България и Родопите и е част от 100-те национални туристически обекта.



# Община Ардино

## "Дяволският мост"



Една от легендите гласи, че при определена позиция на слънцето, в един камък в реката, точно под моста се вижда лика на дявола и който го зърнел щял да има лош късмет цяла година. От тук идва и името – Дяволският мост.



"Дяволският мост" е изграден върху основите на древен римски мост, който е бил част от пътя Вия Игнасия, свързващ Бяло море и Тракия. С цел да се подобрят търговските връзки между регионите, османският султан Селим I заповядва построяването на нов мост над бързата река Арда, известна с трудностите при пресичането ѝ. Строителството се оказало истинско предизвикателство, докато не се явил майсторът Димитър от село Неделино, който успял да реализира проекта.

Самият мост е изключително внушителен, с три сводести арки и допълнителни отвори за отводняване при високо ниво на водата. Дължината му е 56 м, ширината – 3,5 м, а височината в централната част достига почти 12 м.

Разположен в Източните Родопи, мостът е на 42 км от Кърджали и само 9 км от Ардино, в горното течение на река Арда. През пролетта нивото на реката в тесните участъци се увеличава с 5-6 метра, което подчертава необходимостта от строеж на високи мостове. Тези тесни участъци същевременно предлагат идеалното място за изграждане на трайни мостови конструкции.

# Община Ардино

## "Орлови скали"



На турски език комплексът се нарича „Кузгун кая“, което на български се превежда като „Гарванов камък“. В някои от нишите се забелязват гарвани, които са свили гнезда. Защо скалите се наричат „орлови“ обаче не е ясно.



Скално-култовият комплекс „Орлови скали“ е забележителна формация, съставена от множество трапецовидни ниши, изсечени в скалите, за които се носят мистериозни легенди и теории, но все още липсват конкретни доказателства за тях. Мястото е изключително приятно за кратки разходки и може да се комбинира с посещение на други забележителности в района.

Тези трапецовидни ниши са едни от най-типичните древни скални издълбавания в България, особено разпространени в Източните Родопи. Някои археолози ги интерпретират като погребални структури на тракийските племена от ранната Желязна епоха. Височината на Орловите скали достига до 25 метра, а на недостъпни места в тях са изсечени 97 ниши, от първоначалните 100, тъй като три от тях са разрушени. Най-много ниши се намират от западната страна – общо 55.

В турския език комплексът е известен като „Кузгун кая“, което в превод означава „Гарванов камък“, и наистина в някои от нишите могат да се видят гарвани, свили гнезда. Защо обаче скалите са наречени „орлови“ остава неясно.

Комплексът „Орлови скали“ се намира на 2 километра от Ардино. Ако идвате от Кърджали, просто влезте в Ардино и следете за кафявата табела с надпис „Орлови скали“. Пътят е маркиран, а ако идвате от Смолян или Мадан, малко преди гарата завийте вдясно – има насочващи табели.

# Община Ардино

## "Музей на тютюна в гр.Ардино"



В музея може да се види цялостният процес от производството на тютюн



Сградата на музея



Музеят е богат на фотографии от миналото на цели фамилии, занимаващи се с бране и сушене на тютюн

Музеят на тютюна в Ардино разказва за един от основните поминъци в региона, който е имал значително значение в близкото минало. С площ от над 300 кв.м., музейната експозиция бе официално открита по време на третото издание на „Дните на Ардино“ през 2023 г.

В музея е показан целият процес на производство на тютюн — от подготовката на земята и засяването на семената до създаването на разсада, оформянето на лехите, беритбата, сушенето и балирането, и накрая предаването на суровината на фабриките за цигари. Тютюнът, произведен в Ардино, е смятан за един от най-висококачествените и ароматни в страната, като 80% от производството е било насочено за експорт в Австро-Унгария и Германия.

Традицията за отглеждане на тютюн в Източните Родопи датира почти два века, но днес е на път да изчезне. През последните десетилетия основният поминък на местното население е променен и тютюнът вече не се отглежда в нивите.

Градът може да се гордее с богатата си история — още в началото на XX век Ардино става важен център за тютюневото производство в Ксантийския регион. В началото на века тук са имали два големи склада за обработка на тютюн, а след 1944 г. е построена и голяма фабрика. Според музейната сбирка, ардинският регион е станал лидер в производството на тютюн в цялата Кърджалийска околия.

# Община Ардино

## Крепостта Кривус



Уникална гледка отвисоко. Издига се на хълм, живописно обточен от три страни от водите на река Арда, а около хълма и близо до него реката образува красиви меандри.



Крепостта е разположена на ниска надморска височина по отношение на околния терен и за разлика от другите крепости към нея се слиза, а не се изкачва.



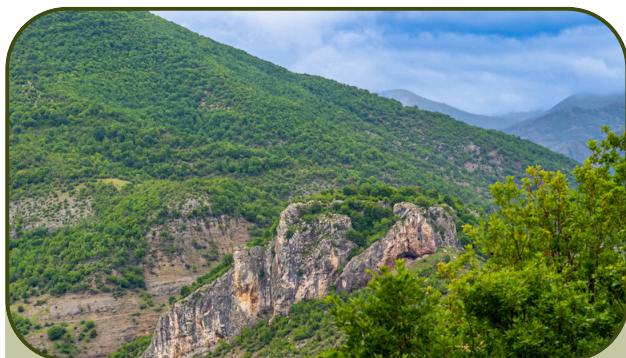
Средновековната крепост Кривус се намира на 1.56 км северозападно от центъра на село Башево. Тя е изградена на билото на скалист рид, заобиколен от стръмни и отвесни склонове на север, запад и юг, като от тези страни е ограничена от река Арда. Най-лесният достъп до крепостта е от изток, по оформена в скалите пътека, която се изминава за около 40 минути поради трудния терен.

Укреплението е разположено на два скалисти върха, с отвесни скали на север и много стръмни склонове на изток, юг и запад, като се издига на 130-140 м над речното корито. На по-високия източен връх се намира цитаделата, която има неправилна форма с размери 21x18 м и площ от 0.3 дка. Тя е стратегически разположена, за да прегражда достъпа до останалата част на хребета.

Северно и южно от цитаделата има отвесни скални склонове, които възпрепятстват евентуален нападател да заобиколи крепостта. Входът на укреплението е разположен на североизток през цитаделата. Той е широк 1 м и е защитаван от югоизток от голяма правоъгълна кула. За да се достигне входа, е необходимо да се преодолее стръмният склон на седловината, който действа като дълбок естествен ров.

# Община Ардино

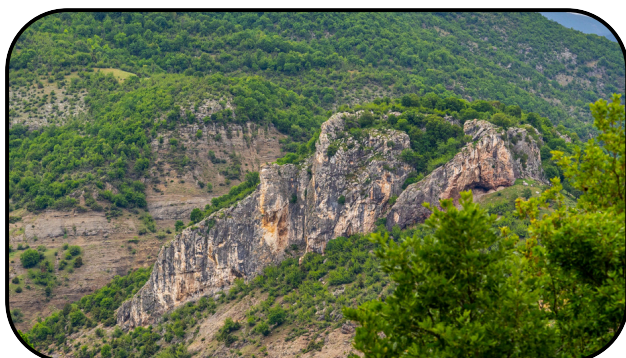
## Крепостта Патмос



Крепостта Патмос се намира на платовиден връх в сърцето на един от най-красивите меандри на река Арда, там, където река Боровица се влива в Арда.



Праисторическа, тракийска, късноантична и средновековна крепост Патмос е изградена на стратегически връх, доминиращ над околността, с широка видимост във всички посоки



Средновековната крепост Кривус се намира на 1.56 км северозападно от централната част на село Башево. Разположена е на билото на скалист рид с стръмни и отвесни склонове на север, запад и юг, ограничен от река Арда. Най-лесният достъп до крепостта е от изток, по оформена в скалите пътека. Пътят от селото до крепостта отнема около 40 минути поради трудния терен.

Укреплението е разположено на два скалисти върха, с отвесни склонове на север и много стръмни от изток, юг и запад, като се издига на 130-140 м над речното корито. На по-високия източен връх се намира цитаделата, която има неправилна форма с размери 21x18 м и площ от 0.3 дка. Цитаделата е стратегически разположена, така че да прегражда достъпа до останалата част на хребета.

Северно и южно от цитаделата се спускат отвесни скални склонове, което предотвратява евентуален нападател да заобиколи крепостта. Входът на укреплението е от североизток, през цитаделата. Той е широк 1 м и е защитаван от югоизток от голяма правоъгълна кула. За да се достигне входа, е необходимо да се преодолее стръмният склон на седловината, който функционира като дълбок естествен ров. Кулата играе ключова роля в защитата на крепостта, осигурявайки допълнителна защита на входа.

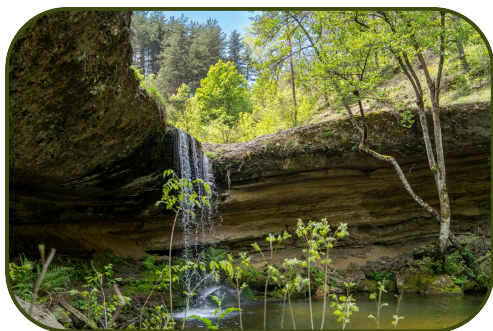


# Община Джебел

## Водопад Марф



Водопадът се намира в района на джебелското село Ридино.



Водопадът Марф в Джебелско е едно от многото приказни природни творения в региона, което определено си заслужава да се посети. Намира се на около 30-40 минути пеша от село Ридино. Името му произлиза от близка мелница, чийто собственик се е казвал Маруф.

Този изключително красив и живописен водопад е и труднодостъпен, което може би е причината околността му да остане чиста и недокосната от човешката немарливост.

За да стигнете до водопада, тръгвате от село Ридино, като се движите покрай дерето на реката, минаваща през селото. Преходът отнема поне час, но усилието определено си заслужава. Всеки, който го посети, ще се убеди в красотата на природната забележителност.



Водопада Марф – едно прекрасно място за посещение

# Община Джебел

## Крепостта УСТРА



Крепост Устра край село Устрен. От там се откриват удивителните панорамни гледки към голяма част от Източните Родопи



Място с високи крепостни стени, прелестни родопски гледки надалеч



На около 9 км югозападно от Джебел и на 30 км в същата посока от Кърджали, се намира крепостта, построена през Средновековието (X в.) с цел да охранява важния търговски път в района. През своето съществуване, тя е била предимно под властта на Византийската империя. Най-ранната археологическа датировка на крепостта е от времето на Константин VII Порфирогенет (913-959 г.).

По време на управлението на българския цар Симеон I, крепостта вероятно е била завзета, но след това е преотстъпена на Византия. Симеон е обявен за "василеопатор" – висш настояник на византийския император, който се жени за дъщеря му.

Скоро след това, разтрогването на договора от Зоя, майката на императора, води до загуба на византийците в битката при Ахелой през 917 г. Въпреки това, след смъртта на Симеон в 927 г., крепостта трайно остава във византийски ръце. По време на зрелия феодализъм и Втората българска държава (XII-XIV век) съществуват косвени сведения, че е била превзета от Иван Асен II.

# Община Джебел

## Счупената планина



Счупената планина се намира близо до Момчилград, в Родопите. Образувала се е в края на 19 век. Представява висок хълм, прекъснат в средата.



Преданията на местното население още разказват за силния пукот и огнените отблясъци, които са съпътствали събитието – образуването на Счупената планина.



В необятната и красива Родопска планина се намира геоложкият феномен „Счупената планина“, разположен близо до град Джебел, в края на село Воденичарово. На това място планината изглежда като отчетливо отчупена, а феноменът се е формирал в края на 19 век.

Високият хълм е прекъснат почти през средата, образувайки два по-малки върха, които се различават по височина с около 80 метра. Разстоянието между тях е малко над 600 метра. Лявата част на хълма е леко потънала спрямо дясната, а свлачището е сред най-значимите на територията на Родопите и в България.

Геолозите обясняват образуването на този природен феномен с голямо тектонско разместване, представляващо масивно свлачище, което най-често се формира след обилни валежи. Планината в тази част е изградена от силно напукани скали, които лесно абсорбират и задържат водата. Вследствие на това, част от планината се отцепва и премества, а остатъчният скален материал бива отмит от близката река.

# Община Джебел

## Лебедовите езера



Лебедовите езера са се формирали са се вследствие на сеизмична активност в тези територии. В резултат на това разместване на земните пластовете са се образували двете Лебедови езера – Долното и Горното.

Лебедовите езера, разположени в Източните Родопи, близо до село Лебед и под крепостта Устра, са естествени тектонски образувания, създадени в резултат на земетресения. Те представляват важна природна забележителност с изключителна пейзажна стойност.

Езерата са дом на диви водни лилии и множество редки растителни видове, което допринася за биологичното разнообразие в района. Долното Лебедово езеро е най-голямото в Родопите, с площ от 0,1 км<sup>2</sup>, докато Горното езеро е по-дълго и с площ около 0,09 км<sup>2</sup>.

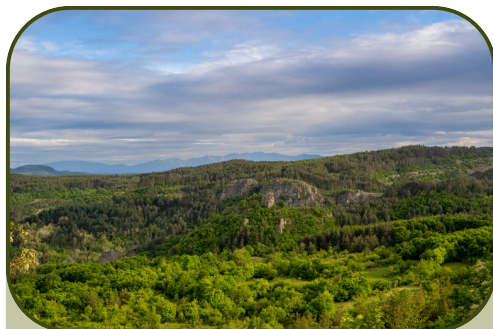
Мястото е изключително живописно, заобиколено от борова гора, и е било често посещавано от лебеди, които прелитали на юг, вдъхновявайки името на езерата.



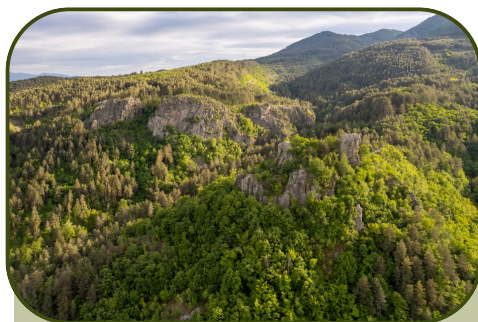
В тях виреят колонии от диви водни лилии и други редки растителни видове. На изток, близо до езерата се намира и Припешкото езеро. Лебедовите езера са получили това свое име, защото в миналото са били честа спирка на мигриращите на юг лебеди. Долното езеро е най-голямото езеро в Родопите с площ от 0,1 квадратни километра, а Горното езеро е с площ от 0,09 квадратни километра.

# Община Джебел

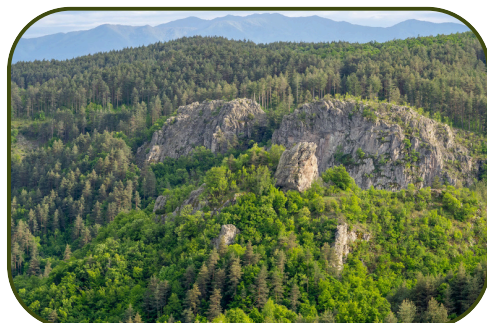
## Крепостта Маласар



Вътрешната крепостна стена, изградена през VI век се простира между отвесна скала, заемаща северния склон и втора, заемаща южния склон. Върху последната има издълбани 4 скални ниши.



Изградена е в хоризонтални пояси от различно оформени каменни блокове, споени с хоросан, имащ червеникав цвят, получен от примес със счукана тухла. Първия ред блокове са положени направо върху скалите.



Крепостта Маласар, известна и като Молла асар (Крепостта на съкровищата), се намира на около 2.09 км югозападно от село Воденичарско. Разположена е стратегически, обградена от две реки — Асар дере на юг и Каменно дере на север, които се събират източно от крепостта, придавайки ѝ допълнителна защита.

Твърдината е труднодостъпна, със стръмни склонове на север и изток, докато от запад и юг склоновете са по-полегати. Най-лесно е да се достигне от запад, където крепостните стени укрепват скалния нос. Вътрешната крепостна стена, изградена през VI век, свързва северния и южния склон и е подобна на строежите на средновековната крепост "Устра" и други крепости от XI век.

Крепостта е важен исторически и археологически обект, който свидетелства за богатото културно наследство на региона.



ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ  
ЕВРОПЕЙСКИ СТРУКТУРНИ И  
ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ



ПРОГРАМА ЗА  
РАЗВИТИЕ НА  
СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

Пътеводител "Мост на културното наследство" е изработен по проект "Мост на културното наследство" на МИГ ПРЕСПА - Общини Баните, Лъки и Чепеларе и МИГ Ардино-Джебел с No: BG06RDNP001-19.607-0011 и Административен договор No: РД50- 268/30.11.2023 г. по процедура за прием на проекти за вътрешнотериториално и транснационално сътрудничество BG06RDNP001-19.607 по мярка 19.3 "Подготовка и изпълнение на дейности за сътрудничество на местни инициативни групи" на мярка 19 "Водено от общностите местно развитие" от ПРСР 2014-2020 г.

Стойност на проекта: 147 449,00 лв.  
(сто четиридесет и седем хиляди четиристотин четиридесет и девет лева).

Европейско съфинансиране 90%: 132 704, 10 лева

Национално съфинансиране 10%: 14 744, 90 лева

Срок на изпълнение: 12 месеца

Начало: 30.11.2023 г.

Край: 30.11.2024 г.

Координатор на проекта:  
Сдружение Местна инициативна група ПРЕСПА-  
Общините Баните, Лъки и Чепеларе





ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ  
ЕВРОПЕЙСКИ СТРУКТУРНИ И  
ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ



Изготвен по проект на МИГ ПРЕСПА- Общини Баните, Лъки и Чепеларе и МИГ Ардино-Джебел с No: BG06RDNP001-19.607-0011 и Административен договор No: РД50- 268/30.11.2023 г.